

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет української філології, культури і мистецтва
Кафедра української мови

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ

“*Од*” *ЖИЛЬЦОВ* 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: СТАРΟΣЛОВ'ЯНСЬКА МОВА

для студентів

рівня вищої освіти
спеціальності
спеціалізації
освітньої програми

першого (бакалаврського)
035 Філологія
035.01 Українська мова та література
035.01.01 Українська мова і література

Київ – 2023

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02138554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти

Програма № 3144/23

Жильцов
(підпис) (прізвище, ініціали)

«*Од*» *ЖИЛЬЦОВ* 2023 р.

Розробник: Т.Л. Видайчук, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка.

Викладач: Т.Л. Видайчук, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри української мови
Протокол від "02" лютого 2023 р. № 1

Завідувач кафедри (Михайло ВІНТОНІВ)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми (*керівником проектної групи*)
Українська мова та література
2023 р.
Гарант освітньої програми (*керівник проектної групи*) (Михайло ВІНТОНІВ)

Робочу програму перевірено
02.02.2023 р.
Заступник декана (Світлана ГОРОБЕЦЬ)

Пролонговано:
на 2023/2024 н.р. _____ (_____), « ____ » _____ р., протокол № _____
на 2024/2025 н.р. _____ (_____), « ____ » _____ р., протокол № _____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Історія української мови		
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	7/ 210	
Курс	I, II, III	
Семестр	2, 3, 4, 5	
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	
Змістовий модуль 1. Старослов'янська мова		
Обсяг кредитів	2	2
Обсяг годин, в тому числі:	60	60
Аудиторні	28	8
Модульний контроль	4	-
Семестровий контроль	-	-
Самостійна робота	28	52
Змістовий модуль 2. Історична граматики української мови		
Обсяг кредитів	2	2
Обсяг годин, в тому числі:	60	60
Аудиторні	28	8
Модульний контроль	4	-
Семестровий контроль	-	-
Самостійна робота	28	52
Змістовий модуль 3. Українська діалектологія		
Обсяг кредитів	2	2
Обсяг годин, в тому числі:	60	60
Аудиторні	28	8
Модульний контроль	4	-
Семестровий контроль	-	-
Самостійна робота	28	52
Змістовий модуль 4. Історія української літературної мови		
Обсяг кредитів	1	1
Обсяг годин, в тому числі:	30	30
Аудиторні	14	4
Модульний контроль	2	-
Семестровий контроль		-
Самостійна робота	14	26
Форма семестрового контролю	залік	

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Старослов'янська мова		
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	2 / 60	
Курс	I	
Семестр	2	
Кількість змістових модулів з розподілом:	2	
Обсяг кредитів	2	
Обсяг годин, в тому числі:	60	
Аудиторні	28	8
Модульний контроль	4	-
Семестровий контроль	-	-
Самостійна робота	28	52
Форма семестрового контролю	залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни – ввести студентів у теоретичне коло історико-лінгвістичне коло проблем, надати їм необхідні знання з історії першої писемної і літературної мови усіх слов'ян. “Старослов'янська мова” – перша навчальна дисципліна серед історико-лінгвістичних, що вивчають філологи. Її засвоєння сприяє розумінню найважливіших фонетичних процесів та особливостей формування граматичної системи слов'янських мов. Це теоретичний фундамент усіх інших історико-мовознавчих дисциплін, оскільки ознайомлює з основами порівняльно-історичного мовознавства та особливостями його методу дослідження мови, розвиває вміння осмислено підходити до мовних явищ і дає лінгвістичні поняття, необхідні для вивчення будь-якої лінгвістичної дисципліни.

Завдання курсу такі:

- а) засвоєння студентами основних теоретичних положень, понять і термінів порівняльно-історичного мовознавства;
- б) ознайомлення з особливостями становлення і розвитку кириличного письма;
- в) вироблення навичок не лише читання, а й лінгвістичного аналізу стародавнього тексту, застосування теоретичних знань на практиці;
- г) розуміння причинно-наслідкових зв'язків у фонетичних процесах споріднених мов;
- г) прищеплення студентам навичок самостійної роботи, зокрема роботи з фаховою літературою;
- д) розвиток мислення студентів, орієнтація на свідоме засвоєння мовного та теоретичного матеріалу.

Під час занять та самостійної роботи студенти, майбутні бакалаври за спеціалізацією «Українська мова та література», освітньою програмою «Українська мова і література» набувають таких компетентностей:

Загальні компетентності:

ЗК 1: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК 2: здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу й суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

ЗК3: здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;

ЗК4: здатність бути критичним і самокритичним;

ЗК5: здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями;

ЗК6: здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних

джерел;

ЗК7: уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;

ЗК8: здатність працювати в команді та автономно;

ЗК10: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК11: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

ЗК13: здатність проведення досліджень на належному рівні.

Загально-професійні компетентності:

ФК3: здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії української мови.

ФК4: здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди української мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.

ФК7: здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту.

ФК8: здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.

ФК10: здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

3. Результати навчання за дисципліною

Після опанування дисципліни студенти повинні мати такі програмні результати навчання:

ПРН2: ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати;

ПРН3: організовувати процес свого навчання й самоосвіти;

ПРН7: розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів;

ПРН8: знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію української мови та літератури, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності;

ПРН9: характеризувати діалектні та соціальні різновиди української мови, описувати соціолінгвальну ситуацію;

ПРН10: знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності;

ПРН12: аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють;

ПРН15: здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів;

ПРН17: збирати, аналізувати, систематизувати й інтерпретувати факти мови й мовлення й використовувати їх для розв'язання складних завдань і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання;

ПРН19: мати навички участі в наукових та/або прикладних дослідженнях у галузі філології

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

№	Тема	Кількість годин			
		Лекції	Практ. заняття	Самост. робота	Контр. робота
Модуль I. Слов'яни, слов'янська писемність, старослов'янська мова					
T1.	Етногенез слов'ян. Слов'янська галузь мов				-
T2.	Поняття про старослов'янську мову. Її значення для слов'янського та українського мовознавства	2	2	6	-
T3.	Виникнення і розвиток слов'янської писемності	2	2	2	-
Всього за модулем I.		4	4	8	-
Модуль II. Система і структура старослов'янської мови					
T4.	Фонетична система старослов'янської мови. Система вокалізму	-	2	2	2
T5.	Фонетична система старослов'янської мови. Система консонантизму	-	2	2	
T6.	Фонетична система старослов'янської мови у порівняльно-історичному висвітленні	-	2	4	
T7.	Іменник старослов'янської мови	2	2	2	-
T8.	Займенник	2	2	4	-
T9.	Прикметник				
T10.	Дієслово	2	2	2	-
T11.	Особливості синтаксичної організації старослов'янської мови	-	2	2	-
T12.	Узагальнення мовної системи старослов'янської мови		-	2	2
Всього за модулем II		6	14	20	2
Разом з курсу 60 год.		10	18	28	4

Тематичний план для заочної форми навчання

№	Тема	Кількість годин		
		Лекції	Практ. заняття	Самост. робота
Т1.	Етногенез слов'ян. Слов'янська галузь мов	2	-	4
Т.2	Поняття про старослов'янську мову. Її значення для слов'янського та українського мовознавства		-	4
Т.3.	Виникнення і розвиток слов'янської писемності		-	4
Всього за модулем I.		2	-	12
Модуль II. Система і структура старослов'янської мови				
Т4.	Фонетична система старослов'янської мови. Система вокалізму	-	2	4
Т.5.	Фонетична система старослов'янської мови. Система консонантизму	-		4
Т6.	Фонетична система старослов'янської мови у порівняльно-історичному висвітленні	-	-	6
Т7.	Іменник старослов'янської мови	-	2	4
Т.8.	Займенник	-		4
Т.9.	Прикметник	-		4
Т.10.	Дієслово	-	2	4
Т.11.	Особливості синтаксичної організації старослов'янської мови	-	-	4
Т.12.	Узагальнення мовної системи старослов'янської мови		-	6
Всього за модулем II		-	6	40
Разом з курсу 60 год.		2	6	52

5. Програма навчальної дисципліни

Модуль I

Слов'яни, слов'янська писемність, старослов'янська мова

Тема 1. Етногенез слов'ян. Слов'янська галузь мов

Етнонім «слов'яни». Етнічна близькість слов'янських народів. Прабатьківщина слов'ян.

Слов'янська галузь мов.

Поняття «споріднені мови». Критерії спорідненості.

Сучасний поділ слов'янських мов на підгрупи.

Тема 2. Поняття про старослов'янську мову. Її значення для слов'янського та українського мовознавства

Місце старослов'янської мови серед слов'янських мов. Діалектна основа старослов'янської мови. Изводи та редакції.

Поняття про праслов'янську мову, її зв'язок зі старослов'янською

Джерела вивчення старослов'янської мови.

Важливість вивчення старослов'янської мови.

Тема 3. Виникнення і розвиток старослов'янської писемності

Діяльність братів Кирила та Мефодія зі створення слов'янських азбук: доморавський період; мораво-паннонський період; болгаро-македонський період. Це час діяльності учнів Кирила та Мефодія.

Порівняльна характеристика слов'янських азбук Палеографічні особливості давнього письма.

Числове значення букв кирилиці.

Пам'ятки старослов'янської писемності глаголицею та кирилицею.

Модуль II

Система і структура старослов'янської мови

Тема 4. Фонетична система старослов'янської мови. Система вокалізму

Загальна характеристика голосних фонем старослов'янської мови.

Зредуковані голосні [ъ] та [ь] у старослов'янській мові IX ст.

Позиції зредукованих.

Доля зредукованих голосних наприкінці X – в XI ст. Відображення результатів цих змін у писемних пам'ятках

Носові голосні, їх походження та функціонування в старослов'янській мові. Відповідники голосних в укр. мові. О.Х.Востоков про походження та значення носових голосних.

Тема 5. Фонетична система старослов'янської мови. Система консонантизму

Класифікація старослов'янських приголосних за участю голосу й шуму, за місцем і способом творення.

Класифікація старослов'янських приголосних за твердістю-м'якістю

Складотворчі [р] і [л], їх походження та функціонування у старослов'янській мові. Доля складотворчих приголосних у сучасних слов'янських мовах.

Шиплячі приголосні, особливості вимови.

Тема 6. Фонетична система старослов'янської мови у порівняльно-історичному висвітленні

Основні фонетичні закони розвитку праслов'янської системи голосних: закон висхідної звучності (відкритого складу); закон звукового сингармонізму; закон переходу кількісних відмінностей у якісні.

Зміни в групах приголосних у праслов'янській мові у зв'язку із дією закону відкритого складу.

Перша палаталізація задньоязикових та її наслідки.

Друга палаталізація задньоязикових, її умови та наслідки.

Третя палаталізація задньоязикових, її умови та наслідки.

Зміни губних і сонорних у сполученні з *j.

Зміни приголосних *d, *t, *z, *s, *r, *l, *n у сполученні з *j.

Причини й результати змін сполук *ort, *olt, *tort, *tolt, *tert, *telt.

Тема 7. Іменник старослов'янської мови

Грамаітичні категорії роду, числа та відмінка

Поняття про стару основу іменників. Поділ іменників на відміни за старою основою: 1. *-ā, (*-jā). 2. *-ǫ, (jǫ). 3. *-ŭ. 4. *-ī. 5. *-ū. 6. *-en, *-es, *-et, *(t)er. Відмінювання іменників старослов'янської мови.

Тема 8. Займенник

Особові займенники в старослов'янській мові, їх склад і відмінювання.

Зворотний займенник: специфіка форм.

Предметно-особовий займенник, його значення й уживання.

Вказівні займенники в старослов'янській мові.

Тема 9. Прикметник

Поняття про прикметник. Походження прикметника як частини мови.

Творення повних прикметників у старослов'янській мові, їх відмінювання і функціонування

Відмінювання і функціонування коротких прикметників. Давність форм, їх іменні основи: прикметники чол. та сер. родів змінюються за зразком іменників *-ǫ, *jǫ-основ, а прикметники ж. роду – за зразком *-ā, *-jā-основ.

Тема 10. Дієслово

Класи дієслів, принципи поділу на класи. Дієвідмінювання в теперішньому (простому майбутньому) часі в однині дієслів I-IV класів. V клас атематичних дієслів (склад і дієвідмінювання у теперішньому часі).

Поняття про абсолютні та відносні часи дієслова.

Абсолютні це ті, в яких момент дії співвідноситься з моментом мовлення: теперішній час, майбутній простий, майбутній I, аорист. Зразок дієвідмінювання в абсолютному часі.

Відносні це ті, в яких момент дії співвідноситься з моментом іншої дії, або співвідноситься з моментом мовлення не прямо, а опосередковано: імперфект, перфект, плюсквамперфект, майбутній II.

Способи дієслів у старослов'янській мові. Дійсний спосіб. Дієвідмінювання дієслова в одному з часів.

Умовний та наказовий способи.

Дієвідмінювання дієслів у теперішньому часі. Зв'язок дієвідмінювання і класу дієслова.

Форми майбутнього часу в старослов'янській мові.

Аорист, його значення й різновиди. Простий аорист, його утворення й уживання.

Імперфект, його утворення й уживання.

Перфект, його утворення й уживання.

Умовний спосіб, його утворення й уживання.

Наказовий спосіб дієслова. Форми та особливості утворення.

Іменні форми дієслова. Серед них виділяють невідмінювані форми (інфінітив, супін), відмінювані (дієприкметник) та скам'яніла дієприкметникова форма (дієприслівник).

Дієприкметники в старослов'янській мові, особливості їх творення й відмінювання. Поєднував категорії дієслова і прикметника. Має 3 категорії дієслова і 4 категорії прикметника. За категоріями стану та часу дієприкметники діляться на 4 типи: 1. Активні теперішнього часу. 2. Активні минулого часу. 3. Пасивні теперішнього часу 4. Пасивні минулого часу.

Тема 11. Особливості синтаксичної організації старослов'янської мови

Головні і другорядні члени речення, способи їх вираження.

Правила узгодження підмета і присудка

Синтаксичні особливості використання відмінків. Давальний самостійний - зворот був смисловою єдністю і входив до складу простого речення як граматично не залежний відокремлений зворот, поєднаний з реченням сурядним зв'язком. Він складався з 2 частин: дієприкметника та узгодженого з ним іменника чи займенника у формі давального відмінка.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1.2. Система оцінювання навчальних досягнень студентів денної форми навчання

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Семестр	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	5	5
Відвідування практичних занять	1	9	9
Робота на практичному занятті	10	9	90
Виконання завдань для самостійної роботи	5	14	70
Виконання модульної роботи	25	2	50
	Разом	-	224
Максимальна кількість балів: 224			
Розрахунок коефіцієнта: $224/100=2,2$			

6.1.2. Система оцінювання навчальних досягнень студентів заочної форми навчання

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Семестр	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	2	2
Відвідування практичних занять	1	2	2

Робота на практичному занятті	10	2	20
Виконання завдань для самостійної роботи	5	15	75
			Разом - 99
Максимальна кількість балів: 99			
Розрахунок коефіцієнта: $99/100 \approx 1$			

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

Самостійна робота студентів передбачає планове виконання ними наступних завдань: написання конспекту; письмова творча робота на певну тему; створення презентації навчального матеріалу (одноосібно).

Модуль 1. Слов'яни, слов'янська писемність, старослов'янська мова

Законспектувати у зошит для лекційних і практичних занять або підготувати презентацію за науковим виданням:

Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. – К.: Києво-Могилянська академія, 2001. – 47 с.

Модуль 2. Система і структура старослов'янської мови Вокалізм

2. У старослов'янській мові IX ст. були наявні такі голосні фонемі: а, о, є, оу, ы, и, ъ, њ, ѣ, ж, љ. Щодо кожної з цих фонем дайте відповіді на запитання:
 - а) якими літерами міг позначатися цей звук?
 - б) якого ряду цей голосний?
 - в) якого піднесення цей голосний?
 - г) лабіалізований чи нелабіалізований цей голосний?
 - г) носовий цей голосний чи чистий (ротівий)?
 - д) редукований цей голосний чи повного творення?
3. У старослов'янській мові IX ст. було 11 голосних фонем: а, о, є, оу, ы, и, ъ, њ, ѣ, ж, љ. Дайте відповіді на такі запитання:
 - а) які з цих голосних були переднього ряду і які – непередніх рядів?

Консонантизм

1. З'ясуйте суть закону відкритого складу та тенденції до наростання звучності у складі.
2. З якої мови старослов'янська успадкувала закон відкритого складу.
3. Прокоментуйте таблицю 2

Система словозміни старослов'янської мови та її формування Іменник

1. Скількома грамемами у старослов'янській мові представлена категорія роду іменника? Назвіть логічні та формальні критерії родової диференціації іменників. Які з формальних ознак можуть уважатись основними показниками належності іменників до певного роду? Для відповіді використайте нижчеподані іменники.

Чоловічий рід:

а) апостолъ, рабъ, листъ, прьстъ, медъ, доухъ, грѣхъ, чловѣкъ; б) коравль, плачь, мѣсць, младеньць, вождь, вѣньць, отьць; в) знои, обычан, злодѣи, покон, приключан, сѣди, ловьчии; г) слоуга, владыка, дрѣводѣла, старѣишина, юноша, прѣдѣтѣча; ґ) камы “камінь”.

Жіночий рід:

а) врьба, звѣзда, ржка, слоужьба, сьноха, моуха; б) распьрга, притѣча, волга, лѣжга, строуга, свиннига, жажда; в) равыни, поустыни, богыни, твердыни, грѣдыни; ґ) мати, дѣшти; г) млънии, ладни; д) любви, бры, боуки, кры, свекры; е) васнь, кость, пѣснь, гибѣль, ношть, грѣдостъ.

Середній рід:

а) авлъко, оутро, чело, брашьно, злато, мѣрило, зрьно, колѣно; б) полк, морк, лице, подроужик, ложе, анце, жилиште, оржжик; в) нма, врѣма, сѣма, тѣма, врѣма, жрѣма.

2. За якими формальними показниками можливе розрізнення іменників із флексією -и за родами (чоловічим та жіночим), пор.: богыни, млънии, мати (жін. р.) та краи, жрѣвни, сѣди (чол. р.)?
3. За якими формальними показниками можливе розрізнення іменників із флексією -ы за родами (чоловічим та жіночим), пор.: любви, свекры (жін. р.) та камы, пламы (чол. р.)? Для відповіді використайте зразки старослов'янського відмінювання іменників.

4. За якими формальними показниками можливе розрізнення іменників із флексією -ь за родами (чоловічим та жіночим), пор.: пѣснь, печаль, кость (жін. р.) та конь, датель, гость (чол. р.)? Для відповіді використайте зразки старослов'янського відмінювання іменників.
5. Скількома грамемами у старослов'янській мові представлена категорія числа? У яких випадках у старослов'янській мові вживаються форми однини, множини та двоїни? Для відповіді використайте подані нижче речення:

Однина:

чловѣкъ єдинъ бѣ богатъ. чловѣкъ єдинъ съхощааше отъ иерусалима. и пристъпи къ нему єдина рабыни. чловѣкъ єдинъ сътвори вечерю велику.

Множина:

посъла рабы своя къ дѣлательмъ прияти плоды кгю. иди на пшти и халжгы. і съвѣраша сѧ къ нему народи мнози. съвѣтъ сътвориша вси архирей и старьци.

Двоїна:

никыи же рабъ можетъ дѣвѣма господинома работати. видите рѣцѣ мои и нозѣ мои. се прѣдактъ сѧ иисусъ сынъ чловѣчскъ въ рѣцѣ грѣшникомъ. аште не виждж на рѣкоу кгю азвы гвоздьныа. і приидж къ иисусови и обрѣтж сѣдашта чловѣка при ногу иисусовоу. и съ безаконникомъ причѣтенъ бысть. възвѣвъ иисусъ очима своїма на небо и рече.

6. Укажіть, якого роду й числа збірні іменники типу братина, стража та каменіє, листвіє, лозіє, вѣтвіє, дѣбіє, кореніє, дѣтніє. Які формальні показники стали критеріями родової та числової диференціації таких іменників?
7. З'ясуйте, чи мають повну числову парадигму (форми усіх чисел) іменники типу пиво, мѣдъ, гыбѣль, добрость, милость, мьсть, скръзь, благодать, вражда, невѣрик, богазнь, врата, оуста, гжсли, ясли. Поясніть причини цього граматичного феномену.
8. Якими грамемами у старослов'янській мові представлена категорія відмінка іменників?
9. Що означає форма кличного відмінка? В іменниках яких чисел і родів форма кличного відмінка не збігається з формою називного відмінка?
10. Назвіть типи відмінювання іменників у старослов'янській мові.
11. За яким принципом іменники старослов'янської мови поділяють на типи відмінювання?
12. За якою ознакою розрізняють давні вокалічні та консонантні іменні основи? Поясніть поняття *тематичний голосний іменної основи*.
13. Із якою зміною в морфемній структурі праслов'янського слова пов'язане руйнування давньої системи іменного відмінювання?
14. Укажіть основні причини перерозкладу давніх іменних основ.

глаголеша. шьдъшю же емоу въ врата. оузърѣ и друугага. і глагола емоу. тоу і съ бѣ съ ісоусомъ назарѣниномъ. і паки отъврьже сѧ съ клятвомъ. како не знаѣ чловѣка. не по многоу же пристъпше. стояштеі рѣша петрови. въ истинѣ і ты отъ нихъ еси і всегда твоя авѣ та творитъ. тѣгда начатъ ротити сѧ і клати сѧ. како не знаѣ чловѣка. і авие коуръ възгласи.

Текст Д

чловѣкъ вѣ домовитъ. іже насади виноградъ и оплотомъ і огради. і іскопа въ немъ точило. і созъда въ немъ стлѣпъ. і вдасты и дѣлателемъ. и отиде. егда же приближи сѧ врѣмя плодомъ. посъла рабы своя къ дѣлателемъ. прияти плоды его. емъше же дѣлателе рабы его ового виша ового же оубиша ового же каменнемъ повиша. паки посъла ины рабы. мѣножѣиша прьвухъ. і сътвориша имъ тожде. послѣдъ же посъла къ нимъ сынъ свои глагола. оусрамлѣйтъ сѧ сына моего. дѣлателе же егда оузърѣша сынъ. рѣша въ себѣ. съ естъ наслѣдникъ. придѣти оубимъ и. і оудръжимъ достоиние его. і емъше и извѣса из винограда и оубиша и. егда же оубо придетъ господинъ винограда. чѣто сътворитъ дѣлателемъ тѣмъ. (глаголаша емоу). зълы зълѣ погоубитъ ѧ. и виноградъ прѣдастъ инѣмъ дѣлателемъ. іже въздадатъ емоу плоды въ врѣмена своя.

Завдання до текстів

1. Знайдіть помилки у вживанні літер ѣ та ѣ, поясніть причини таких помилок.
2. Знайдіть помилки у вживанні йотованих, поясніть причини таких помилок.
3. Поясніть значення діакритичних знаків.
4. Знайдіть слова з голосними и, ѣ дифтонгічного походження, поясніть критерії їх відбору.
5. Знайдіть слова з редукованими ѣ та и.

6. Знайдіть слова зі складотворчими р, л, поясніть їх написання.
7. Знайдіть слова зі звукосполученнями ра, ла, рѣ, лѣ дифтонгоїдного походження.
8. Знайдіть приклади неперехідних палаталізацій приголосних.
9. Знайдіть приклади перехідних палаталізацій губних перед *j.
10. Знайдіть приклади перехідних палаталізацій передньоязикових перед *j.
11. Знайдіть приклади перехідних палаталізацій задньоязикових перед *j.
12. Знайдіть приклади першої, другої, третьої перехідних палаталізацій задньоязикових під впливом суміжних голосних переднього ряду.
13. Знайдіть іменники, зробіть їх морфологічний аналіз за такою схемою: іменник; початкова форма; давній тип відмінювання; відмінок; рід; число.
14. Знайдіть займенники, зробіть їх морфологічний аналіз за такою схемою: займенник; початкова форма; група за особливостями відмінювання; розряд за значенням; відмінок; рід; число.
15. Знайдіть прикметники, зробіть їх морфологічний аналіз за такою схемою: прикметник; початкова форма; тип за особливостями творення та відмінювання; відмінок; рід; число.
16. Знайдіть дієслова, зробіть їх морфологічний аналіз за такою схемою: дієслово; початкова форма; вид; спосіб; час; особа; рід; число.

Карта самостійної роботи студента

<i>Змістовий модуль та теми курсу</i>	<i>Академічний контроль</i>	<i>Бали</i>	<i>Термін виконання (тижні)</i>
Модуль I. Слов'яни, слов'янська писемність, старослов'янська мова			
Тема 1. Етногенез слов'ян. Слов'янська галузь мов.	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, залік (4 год.)	5*2	II – III
Тема 2. Поняття про старослов'янську мову. Її значення для слов'янського та українського мовознавства	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, залік (2 год.)	5	IV
Тема 3. Виникнення і розвиток слов'янської писемності.	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, презентація, конспект, залік (2 год.)	5	V
<i>Разом: 20 балів</i>			
Модуль II. Система і структура старослов'янської мови			
Тема 4. Фонетична система старослов'янської мови. Система вокалізму.	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, залік (2 год.)	5	VII - VIII
Тема 5. Фонетична система старослов'янської мови. Система консонантизму.	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, залік (2 год.)	5	VIII - IX
Тема 6. Фонетична система старослов'янської мови у порівняльно-історичному висвітленні.	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, залік (4 год.)	5*2	IX - X
Тема 7. Іменник старослов'янської мови.	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, залік (2 год.)	5	XI - XII
Тема 8. Займенник. Тема 9. Прикметник.	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, залік (4 год.)	5*2	XIII - XIV
Тема 10. Дієслово	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, залік (2 год.)	5	XIII - XIV
Тема 11. Особливості синтаксичної організації старослов'янської мови. Тема 12. Узагальнення мовної системи старослов'янської мови.	Практичне заняття, модульний контроль, підсумкове тестування, залік (4 год.)	5*3	XV
<i>Разом: 55 балів</i>			
РАЗОМ: 28 години		75 балів	

6.3 Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Форма проведення: письмова

Максимальна кількість балів: 25 балів

Критерії оцінювання: модульна контрольна робота включає 25 тестових запитань, правильне виконання яких оцінюється у 1 бал.

6.4 Форми проведення семестрового контролю (залік)

Навчальні досягнення бакалаврів із дисципліни «Старослов'янська мова» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

6.5 Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю

1. Поняття про старослов'янську мову. Значення її вивчення для слов'янського та українського мовознавства.
2. Слов'янська галузь мов. Найдавніші відомості про слов'ян.
3. Виникнення і розвиток старослов'янської писемності.
4. Дві слов'янські азбуки. Палеографічні та правописні особливості старослов'янського письма
5. Звукове значення букв кирилиці.
6. Числове значення букв кирилиці. Діакритичні знаки.
7. Питання про народну основу старослов'янської мови.
8. Джерела для вивчення старослов'янської мови. Кириличні пам'ятки.
9. Джерела для вивчення старослов'янської мови. Глаголичні пам'ятки.
10. З історії вивчення старослов'янської мови.
11. Періодизація історії та особливості вивчення фонетичної системи старослов'янської мови.
12. Система голосних фонем старослов'янської мови; їх класифікація.
13. Голосні повного творення старослов'янської мови; їх позиційні зміни.
14. Голосні фонем старослов'янської мови на початку слова.
15. Сполучуваність голосних фонем старослов'янської мови з приголосними. Суміжність двох голосних фонем.
16. Зредуковані **ъ, ъ**. Процес їх занепаду. Відбиття у старослов'янських пам'ятках.
17. Занепад старослов'янських слабких зредукованих **ъ, ъ** у X – XI ст. Перехід сильних **ъ, ъ в о, е**.
18. Зредуковані **и, ъ** старослов'янської мови.
19. Зміни напружених зредукованих **и, ъ** старослов'янської мови в X – XI ст.
20. Звукові зміни старослов'янської мови X – XI ст., пов'язані з занепадом зредукованих **ъ, ъ**.
21. Звукові зміни старослов'янської мови X – XI ст., не пов'язані з занепадом **ъ, ъ**.
22. Процес деназалізації носових **о, е** у старослов'янській мові X – XI ст.
23. Фонетична структура складу у старослов'янській мові.
24. Склад приголосних фонем старослов'янської мови.
25. Система приголосних фонем старослов'янської мови; їх класифікація за місцем і способом творення, за участю голосу і шуму.
26. Система приголосних фонем старослов'янської мови; їх класифікація за твердістю – м'якістю.
27. Складотворчі приголосні старослов'янської мови.
28. Дисиміляція і спрощення груп приголосних.
29. Зміни приголосних у кінці слів. Протетичні приголосні.
30. Вихідна фонологічна система індоєвропейського і початкового праслов'янського періодів.

31. Розвиток праслов'янського вокалізму. Голосні монофтонгічного походження.
 32. Розвиток праслов'янського вокалізму. Голосні дифтонгічного походження.
 33. Найдавніші чергування голосних старослов'янської мови.
 34. Зміни праслов'янських сполук приголосних з *j.
 35. Перше перехідне пом'якшення задньоязикових приголосних.
 36. Закон відкритого складу у праслов'янській мові. Деякі наслідки його дії.
 37. Походження носових голосних праслов'янської і старослов'янської мов.
 38. Доля дифтонгічних сполук праслов'янських голосних із плавними р, л на початку слів.
 39. Доля дифтонгічних сполук праслов'янських голосних із плавними р, л в середині слів.
 40. Доля праслов'янських сполук плавних приголосних р, л з редукованими ъ, ѣ.
 41. Друге і третє перехідні пом'якшення задньоязикових приголосних.
 42. Відношення старослов'янського консонантизму до праслов'янського та індоєвропейського.
 43. Лексико-граматичні розряди слів (частини мови) у старослов'янській мові.
 44. Словотвір іменників старослов'янської мови.
 45. Граматичні категорії іменників старослов'янської мови (роду, числа, відмінка).
 46. Відмінювання іменників старослов'янської мови з основами на *-ā, *-jā.
 47. Відмінювання іменників старослов'янської мови з основами на *-ǫ, *-jǫ.
 48. Відмінювання іменників старослов'янської мови з основами на *-ŭ.
 49. Відмінювання іменників старослов'янської мови з основами на *-ī.
 50. Відмінювання іменників старослов'янської мови з основами на *-ū.
 51. Відмінювання іменників старослов'янської мови з основами на приголосний.
 52. Розряди займенників старослов'янської мови. Відмінювання особових і зворотного займенників.
 53. Відмінювання неособових займенників старослов'янської мови.
 54. Прикметники старослов'янської мови, їх розряди. Словотвір прикметників.
 55. Ступені порівняння прикметників старослов'янської мови.
 56. Кількісні числівники старослов'янської мови; їх творення та відмінювання.
 57. Порядкові, збірні і дробові числівники старослов'янської мови.
 58. Дієслова старослов'янської мови, їх особові й неособові форми, основи та класи.
 59. Відмінювання дієслів дійсного способу теперішнього часу у старослов'янській мові.
 60. Відмінювання дієслів дійсного способу майбутнього часу у старослов'янській мові.
 61. Відмінювання дієслів дійсного способу минулого часу у старослов'янській мові.
- Аорист.
62. Відмінювання дієслів дійсного способу минулого часу у старослов'янській мові. Імперфект.
 63. Відмінювання дієслів дійсного способу минулого часу. Складені форми (перфект, плюсквамперфект).
 64. Наказовий та умовний способи дієслів старослов'янської мови.
 65. Активні і пасивні дієприкметники старослов'янської мови; їх творення та відмінювання.
 66. Відмінювання повних дієприкметників старослов'янської мови.
 67. Прислівники старослов'янської мови; їх розряди за значенням. Особливості творення.
 68. Службові слова старослов'янської мови.
 69. Головні члени речення у старослов'янській мові. Способи їх вираження, особливості узгодження.
 70. Синтаксичні особливості відмінків у старослов'янській мові. Давальний самостійний.

6.6 Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Рекомендовані джерела

Основна література:

1. Белей Л. О. Не минаючи ані титли... Лінгвобіографія старослов'янської мови. Київ: Темпора, 2015.
2. Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. Київ: Академія, 2002.
3. Леута О.І. Старослов'янська мова. Київ: Вища школа, 2001.
4. Леута О. І., Гончаров В. І. Старослов'янська мова: Збірник вправ і практичних завдань. Київ: Вища школа, 2004.
5. Юсип-Якимович Ю. В., Шимко О. В. Старослов'янська мова. Модульний курс. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2009.

Додаткова література:

1. Коломієць Б.Т. Типологічні риси української літературної мови на фоні інших слов'янських. *Мовознавство*. 1992. №4. С. 3–10.
2. Кочерган М.П. Гілки слов'янських мов. Порівняльна характеристика. *Відродження*. 1994. №8. С. 56-59.

Словники:

1. Етимологічний словник української мови у 7 томах. Т. 1- 6 / за ред. О.С. Мельничука. – Київ. Наукова думка, 1982 – 2012.
2. Белей Л. Старослов'янсько-український словник. Львів: Свічадо, 2001.

Інтернет-джерела:

<http://litopys.org.ua>

<http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/e-library/ukrajinska-mova>

<http://www.ulif.org.ua>

<https://uk.worldwidedictionary.org>

8. Навчально-методична картка дисципліни «Старослов'янська мова»

Разом: лекції – 10 год., практичні заняття – 18 год.,
самостійна робота – 28 годин, МК – 4 год., залік

Тиждень	I II	III IV	V VI	VII VIII	IX X	XI XII	XIII XIV	XV				
Модулі	Модуль I			Модуль II								
Назва модуля	Слов'яни, слов'янська писемність, старослов'янська мова			Система і структура старослов'янської мови								
Кількість балів за модуль	44 бали			180 бал								
Лекції	№1	№ 2	№ 3	№4	№5	№6	№7	№8	№ 9	№ 10	№ 11	№ 12
Години	2 год.		2 год.	- год.	- год.	2 год.	2 год.	1 год.	1 год	2 год	2 год	- год
Теми лекцій	Тема 1. Етногенез слов'ян. Слов'янська галузь мов. Тема 2. Поняття про старослов'янську мову. Її значення для українського мовознавства (1 б).		Тема 3. Виникнення і розвиток слов'янської писемності (1 б).				Тема 7. Іменник старослов'янської мови (1 б).	Тема 8. Займенник. Тема 9. Прикметник (1 б).		Тема 10. Дієслово (1 б).		

Теми практичних занять	Тема 2. Поняття про старослов'янську мову. Її значення для українського мовознавства (11б). Тема 3. Виникнення і розвиток слов'янської писемності (11б).	Тема 4. Фонетична система старослов'янської мови. Система вокалізму. (11 б).	Тема 5. Фонетична система старослов'янської мови. Система консонантизму. (11б).	Тема 6. Фонетична система старослов'янської мови у порівняльно-історичному висвітленні (11 б).	Тема 7. Іменник старослов'янської мови (11б).	Тема 8. Займенник Тема 9. Прикметник (11 б).	Тема 10. Дієслово (11 б).	Тема 11. Особливості синтаксичної організації старослов'янської мови (11 б).
Самостійна робота	5*4=20 балів		5*10=50 балів					
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1 (25 балів)			Модульна контрольна робота 2 (25 балів)				
Підсумковий контроль	Залік							

